

cosmopolita. Venia al port un dels creuers més grans del món, el Queen Elizabeth II, amb tres mil persones entre clients i tripulants. Bruno Kreisky era rebut pel batle Aguiló a l'aeroport, encantat d'estar a Mallorca. Tot això passava mentre Margaret Thatcher obtenia una gran victòria, la primera de les moltes que vindrien després. Thatcher trencaria el pacte del sistema de benestar europeu i faria girar el capitalisme cap al neoliberalisme, ideologia que en el futur afectaria de manera intensa a ciutats com Palma.

Iniciada la nova legislatura, ja inaugurat el Parc de la Mar el 1984, el consistori es va concentrar en aprovar el nou Pla General d'Ordenació Urbana de Palma, que ja duia alguns anys preparant-se entre estudis i debats. El nou Pla, impulsat per Jaume Carbonero, Manolo Cabellos, Joana Roca i altres joves arquitectes, naixerà d'un altre concepte d'urbanisme. El Pla havia de donar noves solucions als molts i antics problemes de la ciutat, intentar posar ordre al caos de l'eixample, equipant de manera igual a tots els barris. D'un centre històric maltractat per les contínues intervencions demolidores, havia de passar a un centre històric rehabilitat i recuperat per a tota la ciutat.

En aquells moments a Palma residien 320.000 habitants, gairebé la meitat de la població de l'illa de Mallorca. Palma s'havia convertit en una ciutat poc acollidora a causa de l'intens trànsit, el soroll, les altures excessives dels edificis que convivien amb altres més baixos, i en la que es trobaven a faltar espais lliures verds, així com equipaments escolars, sanitaris,

comercials i esportius. Palma estava desorganitzada amb un centre històric bastant degradat, que concentrava la majoria de monuments, uns altres barris dormitoris, altres turístics i altres rurals. Totes aquestes zones s'estructuraven en una morfologia urbana distorsionada a causa de les diverses normatives edificatòries des del Pla de 1963 en el qual el sòl urbà permetia una densitat de població excessiva.

El Pla de Ribas Piera no va aturar el creixement desordenat i va consolidar els polígons funcionals (industrial, sanitari, educatiu, comercial, universitari), tots al costat de la via de cintura, promovent el cotxe individual com a medi quasi exclusiu de mobilitat. La política del nou Pla General de 1985 es basà en dos principis polítics: el predomini dels interessos públics sobre els privats i el creixement urbà ordenat i planificat. Pel que feia a l'organització territorial de Palma, el Pla dividia la ciutat en 37 barris i 11 sectors. Els barris s'haurien de dotar dels equipaments mínims necessaris mitjançant la nova normativa: una escola, un mercat, un centre social, un camp de futbol i espai verd lliure. Pel que fa als sectors, hi havia d'haver: un institut, un centre sanitari, un centre assistencial, dotació administrativa, així com un poliesportiu i un parc.

En l'àmbit arquitectònic, es volia evitar que els edificis fossin substituïts per altres de major altura, mitjançant la seva rehabilitació, garantint el manteniment del patrimoni històric edificat. En l'àmbit de les infraestructures l'objectiu era millorar els serveis de les zones turístiques,

solucionar les deficiències en les xarxes d'aigua i clavegueram, drenatge, depuradores, així com de la xarxa elèctrica i de gas, intentant resoldre els grans problemes d'infraestructures que existien en aquells moments.

En l'àmbit mediambiental es volia protegir els espais naturals i impedir les parcel·lacions i les edificacions urbanes a les zones rurals, mantenint les zones d'interès agrícola i ramader, així com les àrees d'interès natural i forestal, evitant també les activitats extractives que afectessin el paisatge. Hi havia una intenció en crear nous parcs i zones verdes, com per exemple: Sa Riera, Ses Estacions (en aquest moment les estacions de FEVE), Es Carnatge, Ses Fontanelles, Son Fusteret, la segona fase del Parc de la Mar, el torrent Gros i l'ampliació de Parc de Bellver fins a la via de cintura; així com la intenció de preservar la costa evitant noves edificacions en aquestes àrees. Altres zones d'Actuació Singular eren el passeig de la Costa de Llevant, el passeig de la Costa de Ponent, el parc del Polígon de Llevant, els jardins de Sa Feixina i el Polígon 2 de GESA, així com el de la Platja de Palma.

Pel que fa a la mobilitat, el Pla volia impulsar el transport públic alternatiu (que substituiria a poc a poc a l'automòbil privat), zones de vianants i carrils per a l'ús de la bicicleta. També preveia noves vies que unissin els barris perifèrics amb el Centre. La via de cintura, semicircular que envolta el nucli urbà central, havia de permetre descarregar el tràfic del Passeig Marítim i la seva distribució cap a les antigues carreteres radials, que van

cap al centre del nucli urbà i cap a les zones industrials i de serveis. Igualment preveia la prolongació de l'autovia de Llevant fins a l'Arenal, de manera que l'accés a la Platja de Palma ja no caldria que es fes recorrent la costa i les seves platges. Seran de gran interès els eixos cívics al centre, carrers especialitzats en què l'activitat comercial i terciària serien la principal funció. El Pla de 1985 contemplava la proposta de conversió de sis carrers del dens eixample palmèsà en zona de vianants per convertir-los en eixos cívics. Una proposta pensada per contrarestar la manca d'espais centrals que articulessin el barris de l'eixample, que no veuria la llum fins anys més tard i només per a dos dels sis eixos cívics proposats: el del carrer Fàbrica i, posteriorment, Blanquerna.

Pel que fa a la rehabilitació de la ciutat històrica, el Pla preveia quatre PERIs (Pla Especial de Rehabilitació Integral) dels barris més degradats del centre: el Puig de Sant Pere, es Jonquet, la Calatrava i sa Gerreria.

El PERI del barri d'origen musulmà del Puig de Sant Pere tenia l'objectiu de promoure la recuperació patrimonial (no exclusivament monumental) i la revitalització socioeconòmica. Aquest Pla ja estava iniciat degut els enfonsaments d'habitatges que hi va haver els anys setanta.

El 1985 s'aprova el PERI d'es Jonquet. En aquest barri exterior a l'antic recinte emmurallat, d'igual manera que al del Puig de Sant Pere es va emprendre una important promoció pública d'habitatges amb l'objectiu de

*Comparativa del mateix punt del carrer Blanquerna l'any 2009 (a dalt) i 2013 (abaix).
Fotos: Jaume Gual.*

donar reallotjament a la població resident, a més dels habituals projectes de recuperació patrimonial i de dotació d'equipaments, en un debat que encara continua obert.

El PERI de la Calatrava, que no s'aprovà fins al 1991, projectava una rehabilitació a través d'una major dotació en equipaments i potenciant des del principi la participació de la iniciativa privada, juntament amb la promoció pública d'habitatges.

Pel que fa al PERI de sa Gerreria, antic barri d'origen medieval que formava part de l'espai industrial intramurs (forns, tallers i fàbriques tèxtils) no es

va aprovar fins al 1996, ja amb una filosofia neoliberal, realitzat amb la lògica de l'especulació i d'higienització del teixit urbà deteriorat, donant peu a una considerable gentrificació.

Finalment, la recta final de l'aprovació del Pla General no va ser fàcil. No va estar absent de debats i modificacions contínues fins a la seva aprovació definitiva el 31 d'octubre de 1985. Va començar a gestionar el Pla amb la creació de la Gerència d'Urbanisme l'arquitecte madrileny José María Arranz, al que seguiria l'advocat Rafael Company. En el següent capítol aprofundirem en la reforma del centre històric.

Palma enfrenta una nova rehabilitació de la ciutat antiga

*Vista del barri de La Calatrava des de la mar, fotografia d'Eduardo Miralles
que va servir per fer el primer fulletó d'ARCA.*

Si repassam altres capítols d'aquesta Biografia, recordarem que els projectes urbanístics de les **reformes interiors** de la ciutat començaren amb els plans de n'Alenyar el 1912, el de Bennasar de 1917 i amb les idees de Forteza dels anys 20 i 30, tots abans de la guerra

civil. Aquests projectes seguien la idea, molt estesa a Europa, de què calia fer cirurgia urbana per obrir "en canal" la ciutat medieval. Sort que aquelles idees no es dugueren a la pràctica. Del Pla més ambiciós, el d'en Bennazar, només es va fer el tros del carrer de la Constitució.

*Pla d'Ordenació General de Palma.
Detall de la Reforma núm. 2. Gabriel
Alomar 1943.*

Després de la guerra civil el 1943, l'Ajuntament va aprovar el Pla de Gabriel Alomar. La part més rellevant va ser la urbanització de Jaume III, arrasant amb alguns carrers i cases antigues i tota la zona dels horts d'en Moranta. També va ser important la reforma del Mercat de l'Olivar i la Plaça Major. Les altres reformes del Pla Alomar quedaren al calaix, com la reforma núm. 2 que destruïa tot el Puig de Sant Pere.

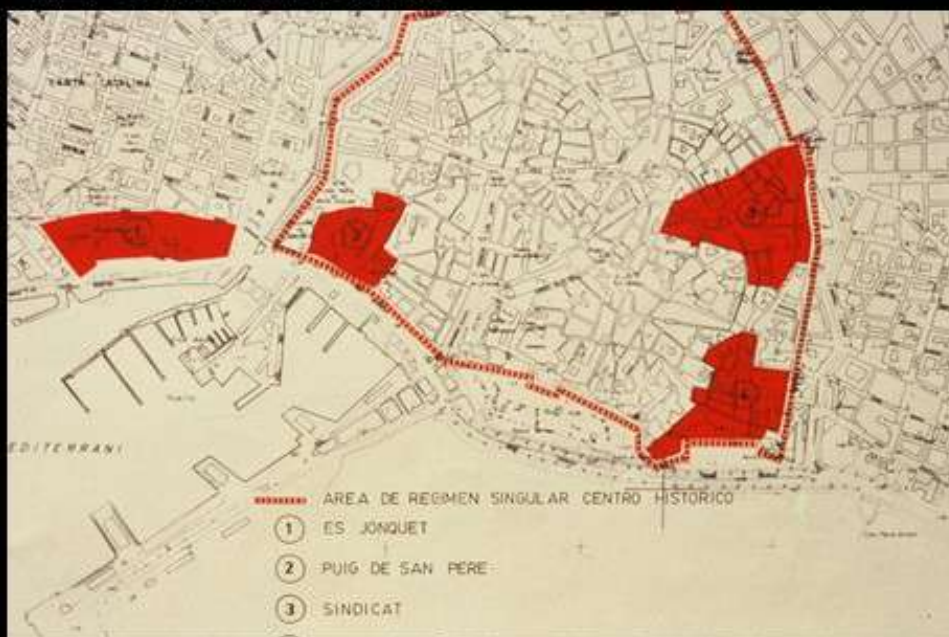
Durant els anys 60 i 70 hi va haver altres intervencions més focalitzades que varen deixar una empremta important, com per exemple la reforma de l'Estudi General Lul·lià per Gabriel

Alomar. Una molt rellevant va ser la creació el 1968 de S'Hort del Rei, producte de l'esbucament dels edificis que hi havia baix de l'Almudaina, inclosos el Teatre Líric i l'Hotel Alhambra. Una altra va ser l'esbucament del quarter de Sant Pere, de signe contrari a la construcció de l'edifici dels habitatges per militars, damunt el Baluard del Príncep. Després de l'esbucament del quarter de Sant Pere, el Ministeri de l'Exèrcit va subhastar el Baluard on estava ubicat, adquirint-lo una empresa privada, el que va donar lloc a un intent d'especulació que més endavant s'explicarà.

Esbucament del Teatre Líric. Font: Joan Llompart Torrelló, publicada a Diario de Mallorca.

LOS PLANES ESPECIALES DE PROTECCIÓN Y REFORMA INTERIOR: EL PUIG DE SANT PERE

Font: arxiu de Joana Roca.

Com hem contat a altres capítols, les murades davant la Seu varen ser conservades i declarades monument nacional. Però la catastròfica autopista que passava per davant la Seu va deixar una gran esplanada perfecta per... fer-hi un pàrquing!!! Gràcies a la visió de futur de moltes persones de ciutat, es va aturar el projecte, amb la campanya "Parc Sí, Pàrquing No!" i l'Ajuntament va promoure un concurs i encarregar el que coneixem per Parc de la Mar. No va ser un projecte ni fàcil ni breu. Va durar molts anys fins que els Reis d'Espanya l'inauguraren el 1984.

La rehabilitació integral del barri del Puig de Sant Pere fou la primera que es va dur a terme a l'Estat Espanyol. Perquè a Palma?, la resposta és que va ser per una reacció dels veïnats del Puig contra l'especulació que va donar peu a un ensorrament que va causar dos morts.

Després de l'enderroc del quarter de Sant Pere i la subhasta del baluard del mateix nom (10.000 m²), l'Ajuntament de Palma al Pla del 1963 li va donar una important edificabilitat i, curiosament, part de les murades que l'envoltaven, de manera sobtada, es varen ensorrar donant una vista espectacular damunt la badia de Ciutat. El Ministerio de Educación Nacional va obligar a reconstruir-les.

Posteriorment, l'empresa que havia adquirit els terrenys va començar a comprar cases al carrer Pólvora per aïllar el Baluard del barri degradat del Puig de Sant Pere. Al comprar-les, les declarava en ruïna i expulsava als seus habitants. Amb tot aquest procés varen caure dues cases i varen morir dues persones. Era l'any 1975. Els veïns del barri es varen plantar contra el procés especulatiu i els ciutadans i el Col·legi d'Arquitectes els va donar suport. L'Ajuntament va declarar el Baluard com zona verda, i la Direcció General

d'Arquitectura de l'Estat Espanyol va encarregar el Pla Especial del Puig de Sant Pere. El pla es va redactar el 1977 i no va ser aprovat fins a 1980, amb el primer ajuntament democràtic de Ciutat.

El barri del Puig el 1981 tenia 259 cases i 729 habitants. La seva població originalment dedicada a la mar, va anar desestructurant-se i perdent la identitat tradicional, amb una composició social totalment diferent com als altres barris.

La rehabilitació del Puig de Sant Pere es va fer en cinc etapes i combinava diverses iniciatives coordinades. La d'habitatge social era la més important, ja que s'aconseguia la rehabilitació de 35 immobles i un centenar de cases, mantenint la tipologia arquitectònica i urbanística del barri. El manteniment de la població tradicional mitjançant lloguers molt assequibles. Una política social d'ajuda a tota la població, enfortint l'associació de veïnats i la participació social, creant espais culturals i fent serveis socials de proximitat. Per rematar el Pla, es creava el 2004 un equipament per a tota la ciutat amb la rehabilitació del Baluard de Sant Pere i la seva transformació en un Centre

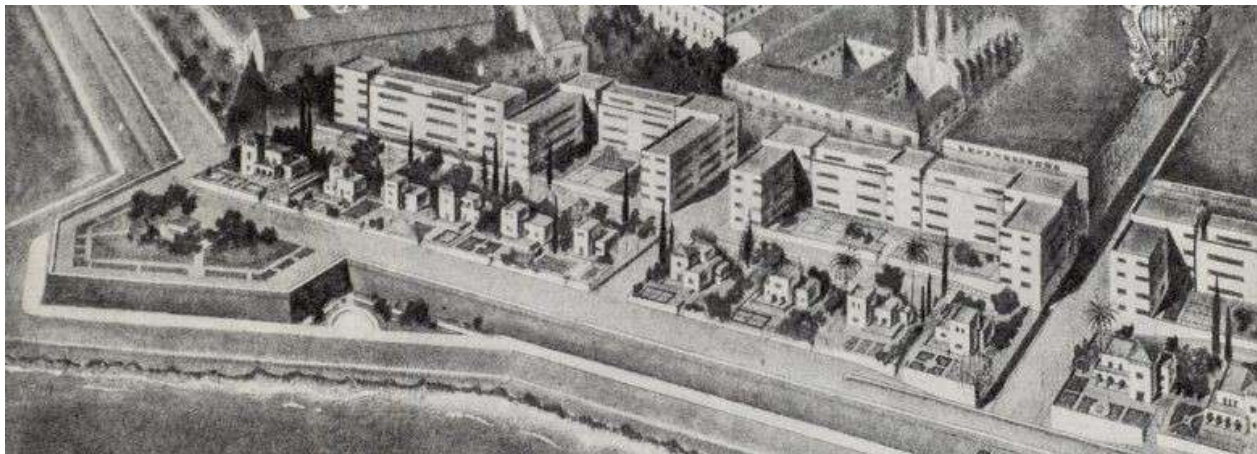
Cultural Internacional. Projecte del qual parlarem en un altre capítol més endavant.

Després vengueren els altres plans especials. Als anys vuitanta la ciutat antiga tenia alguns punts negres. Precisament eren els barris més antics i populars, com ara el Jonquet, Sa Calatrava i Sa Gerreria, els que estaven necessitats d'una rehabilitació integral com la del Puig. L'abandonament d'algunes cases i l'envelliment natural dels ciutadans havia donat peu que s'instal·lessin tot tipus de personatges, gent jove alternativa, bars diferents i també traficants de droga. Primer amb marihuana i després amb heroïna.

Aquest fenomen, juntament amb el mal envelliment de moltes cases d'aquests barris, va provocar una demanda ciutadana de rehabilitació arquitectònica, social i econòmica de tota la ciutat antiga. Amb el nou PGOU de 1985 es varen posar en marxa els PERIs dels barris antics, seguint les passes del pla del Puig de Sant Pere que s'havia fet els anys setanta, com bé ens explica Joana Roca a la seva entrevista amb Itziar González i als diferents articles que tractà sobre el tema.

Centre cultural del Puig de Sant Pere.

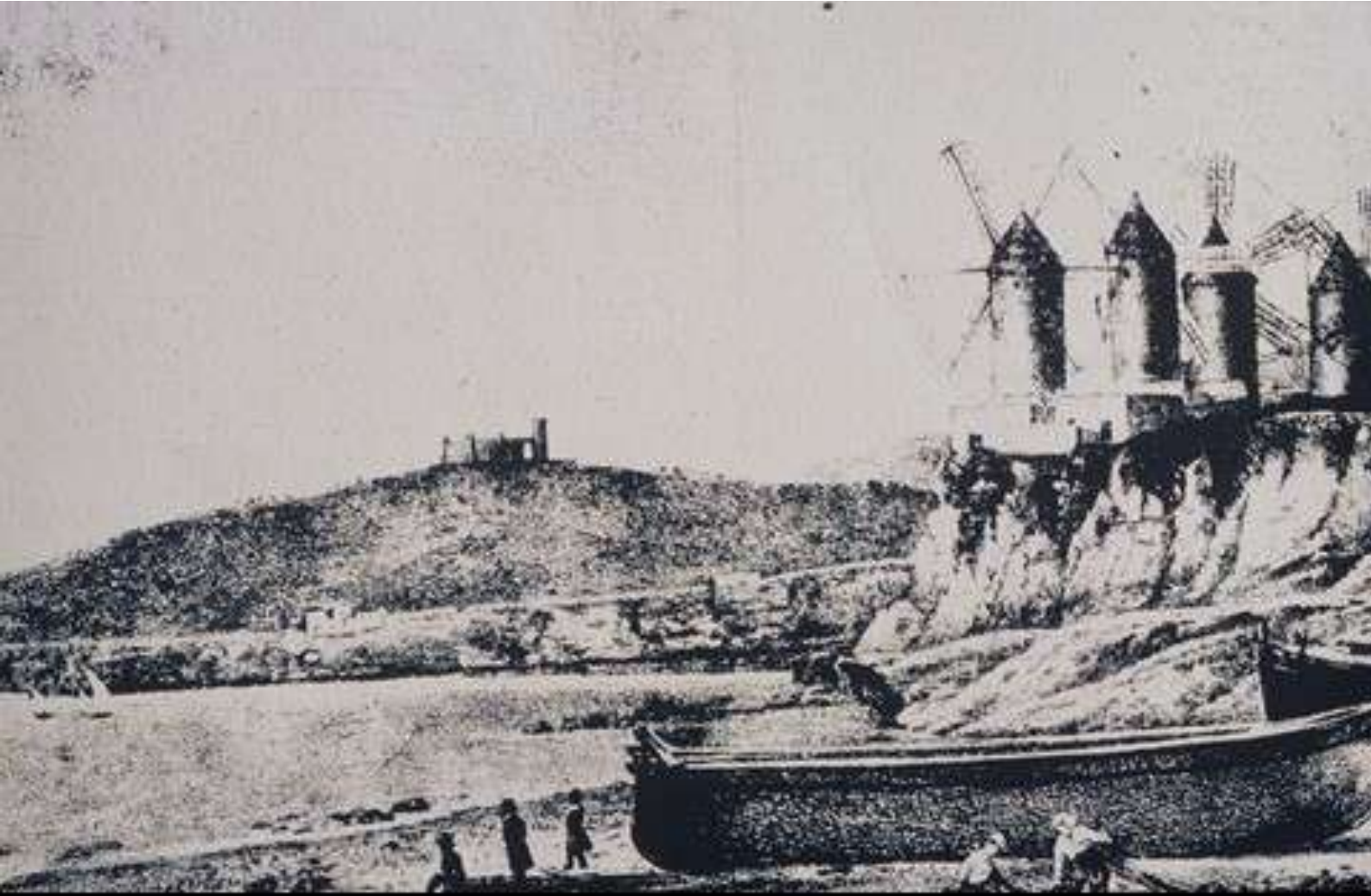
Dibuix d'una de les idees de reforma del Pla Alomar que no es va dur a terme.

També varen ser els anys en què va néixer l'entitat cultural **ARCA** (1987) amb l'objectiu de protegir el patrimoni arquitectònic, així com revitalitzar els centres antics de les Balears.

Els projectes d'aquests altres barris degradats es varen desenvolupar més tard, en contextos polítics i econòmics diferents i per tant els resultats varen ser diferents. El de la Calatrava es va aprovar durant el mandat socialdemòcrata però va avançar amb el govern del Partit Popular, més favorable a les polítiques urbanístiques protagonitzades pel mercat i de tall neoliberal que venien d'Europa. Aquestes polítiques de rehabilitació, com veurem més endavant, potenciaven l'ús comercial i turístic per damunt el residencial. Així ho entén en Jaume Franquesa en el seu estudi antropològic sobre la Calatrava: “... *el principal objetivo de los planes de reforma urbanística debía pasar a ser la creación de oportunidades de plusvalía inmobiliaria*”.

El projecte de la Gerreria, segons ens explica Marc Morell, va ser el model precursor de l'urbanisme neoliberal a Ciutat de Mallorca: “A la fi dels anys setanta i principis dels vuitanta l'heroïna va fer acte de presència i la seva venda i consum es va barrejar de manera irregular amb la prostitució, que ja imperava a la zona des de feia dècades, transformant-se així en el que es coneixeria com a Barri Xinès (o simplement Barri), un entorn construït al voltant d'unes activitats considerades il·lícites, però sobretot al voltant de l'estigma que les acompanyava (i encara avui acompanya)”.

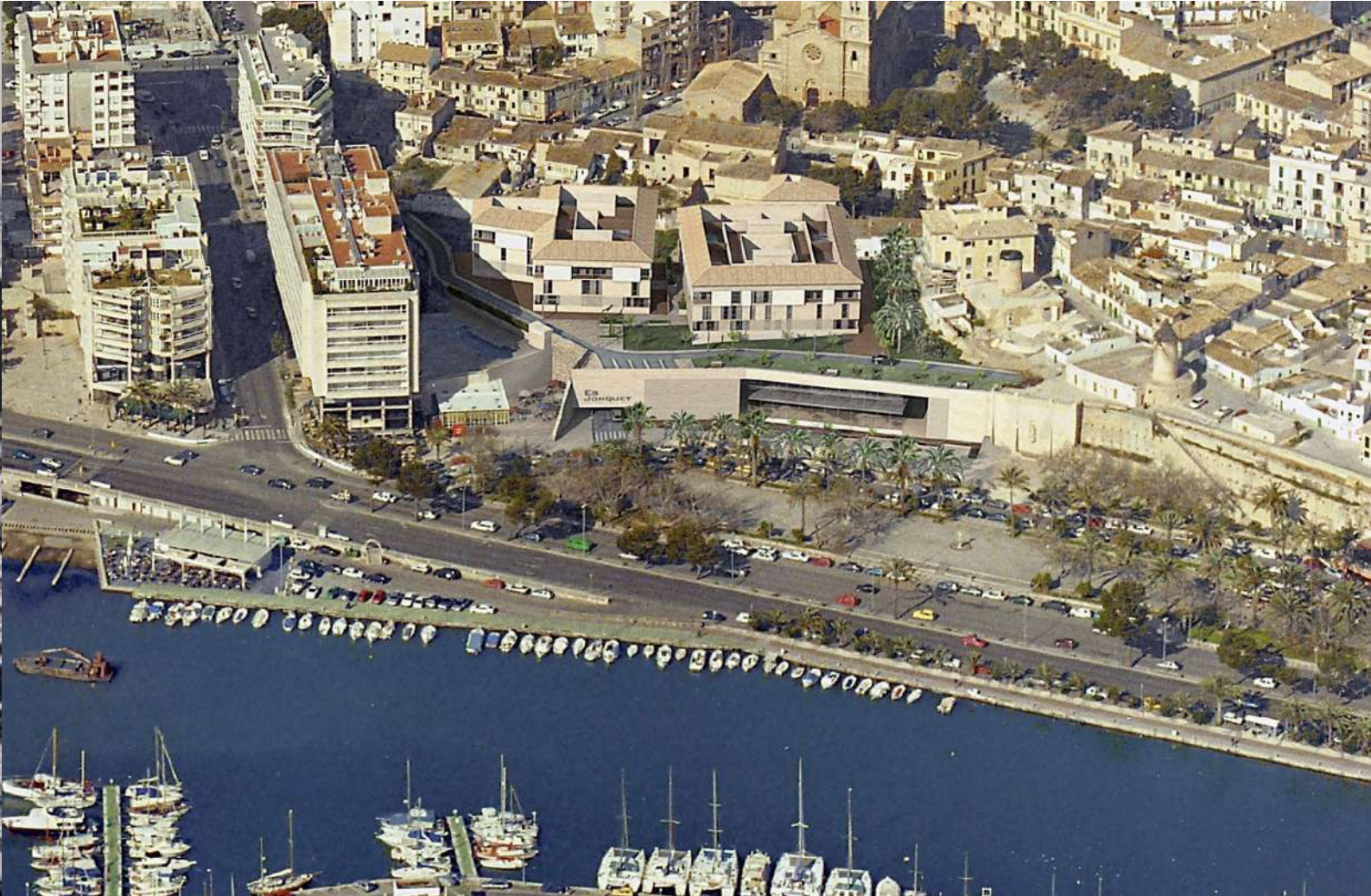
El barri del Jonquet tenia una personalitat pròpia. Havia tengut una activitat molinera, essent la imatge dels molins la que més el va caracteritzar i popularitzar. De sempre també havia estat un barri de pescadors i de treballadors de la mar.

Es Jonquet.

Com en els altres barris, les activitats originals varen anar desapareixent, els habitatges es degradaven i les discoteques instal·lades als molins introduïren un ús pertorbador. El PERI del Jonquet es va aprovar inicialment el 1985 i d'una manera més operativa el 1989. Aquest Pla Especial se semblava molt al del Puig de Sant Pere, tant en les solucions proposades, com amb els condicionants especulatius als quals s'enfrontava. La part central del barri es troba flanquejada per dos espais bastant buits: la zona dels Rentadors i la zona de Mar i Terra. El Pla Especial va plantejar dues unitats d'actuació amb una edificabilitat molt moderada, que no satisfesia a les propietats d'ambdues zones, ja que la

seva pretensió era continuar la tipologia del Passeig Marítim, motiu pel qual des del principi varen intentar modificar el Pla aprovat. Des d'aleshores ha passat per moltes incidències socials i polítiques, debats públics sobre el nombre d'habitatges i nombre d'aparcaments que s'hi volien fer. Es Jonquet va ser declarat pel Consell Insular de Mallorca Bé d'Interès Cultural (BIC), en categoria de conjunt històric el desembre del 2009. El Pla Especial de Protecció d'es Jonquet (PEP) aprovat inicialment en el 2014, va ser informat amb deficiències pel servei de patrimoni del Consell Insular de Mallorca i encara està pendent algun informe per a la seva aprovació definitiva.

Fotocomposició de la proposta que no va progressar, que contemplava la destrucció del talús del Jonquet per convertir-lo en aparcaments i amb una compactació edificatoria, sense cap respecte a la tipologia del barri. Font: Allende Arquitectos.

En qualsevol cas el Pla Especial de Reforma Interior del Jonquet de 1985 era més proteccionista, tant des del punt de vista del patrimoni arquitectònic com el paisatgístic, que l'actual PEP del Jonquet redactat per l'Ajuntament de Palma. Aquestes transformacions urbanes es feien també en el context d'una transformació cultural que veurem en el següent capítol.

La vida cultural canvia la ciutat

Fragment de l'obra de Mercedes Laguens, S/T, Oleo/tela, 60×195. Palma, 1989.

En la nova situació política, la jove democràcia municipal va fer emergir una tal quantitat de noves accions culturals i d'artistes, que crearen un clima social que no tenia parangó, encara que podria ser semblant a la intensitat cultural que hi va haver els anys de la República, fins a la guerra civil.

Les característiques socials de la població de Palma dels anys 80 eren molt diferents de les que són ara. Els estrangers no arribaven al 4% i els nascuts a ciutat eren majoria. Els ciutadans provinents d'altres pobles de Mallorca tenien un pes fonamental però no massa gran. Avui la població

estrangera arriba quasi al 30% i la nascuda a Palma és minoritària. A l'aeroport hi passaven 11 milions de passatgers i el 2019 n'arribaven 30 milions.

Aquestes grans pinzellades socioeconòmiques faciliten entendre com va ser l'explosió cultural dels anys 80. Hi havia moltes ganes de conèixer la millor cultura que circulava per altres ciutats espanyoles i europees, així com establir un diàleg creatiu amb els artistes de Mallorca. Així ho va entendre l'Ajuntament i va impulsar unes iniciatives culturals que cada any se superaven, tant en nombre d'assistents com en la qualitat dels artistes i creadors.

18 de juny: Oliver Wrinckler cobreix la façana del Palau Solleric amb un teló de 600 m2. El varen realitzar: Alfons Sard, Pere Joan, Mercedes Laguens, Thierry Job i Menéndez Rojas (que no apareix a la fotografia). Foto: Oscar Pikin.

Les iniciatives municipals estaven dirigides per Colau Llaneras, polític atípic, que va deixar una petjada inoblidable a la Ciutat. Les activitats anaven encaminades al foment d'artistes i d'iniciatives culturals pròpies però també en donar a conèixer grans artistes nacionals i estrangers. Varen continuar amb programes exitosos com els Premis Ciutat de Palma, i varen crear noves institucions com el **Palau Solleric** o la **Fundació Miró**, i programes cosmopolites com el **Festival de Teatre** i el **Festival de Jazz**. També varen estimular el debat intel·lectual amb el cicle de conferències **"Cultura fi de Segle"**, i la creació musical amb el Concurs de **Pop Rock** i també el **Festival de Música Clàssica** amb una programació de primera.

En totes aquestes actuacions comptaven amb la col·laboració entusiasta de l'Auditorium de Palma,

empresa quixotesca de Marcos Ferragut. Amb motiu de l'homenatge que se li va fer l'any 1983, el mestre de periodisme Andreu Ferret, deia encertadament: *"Me refiero naturalmente, a ese Auditorium que quiso levantar en Mallorca y que constituye su legado espiritual a un pueblo que necesita equilibrar su elevada renta con una "cultura per capita" a ratos bajo mínimos"*.

Durant la dècada dels 80, l'Auditorium va ser un gran escenari per grans artistes com Miles Davis, Lindsay Kemp, Josep M. Flotats, Leonard Cohen, Els Comediants i tants d'altres.

Fins a l'arribada de la democràcia, Palma no va comptar amb un espai institucional compromès amb l'art contemporani que sols era present a les galeries privades. La galeria 4 Gats, que va rebre el suport explícit de Joan Miró, i la galeria Pelaires eren les més

R.Motherwell. Elegy to the Spanish Republic No. 110.

rellevants. El 1975 l'Ajuntament va comprar Ca'n Morell, un casal construït pel Marqués de Soler a la segona meitat del segle XVIII que juntament amb altres inversions privades i públiques començaven a crear un nou paisatge urbà a l'antic llot de la Riera. Quan va arribar l'Ajuntament democràtic va decidir fer un centre d'art contemporani i les obres varen durar des del 1982 fins al 1985. Amb certa dificultat per despenjar el mural realitzat pels joves artistes Menéndez Rojas, Thierry Job, Mercedes Laguens, Alfons Sard i Pere Joan, teló que ocultava totalment la façana restaurada per Olivier Winkler i autor de la idea, va quedar inaugurat amb el nom de "PALAU SOLLERIC, Centre d'exposicions i documentació d'Art Contemporani". A la fi la ciutat va disposar d'un espai artístic per gaudir de moltes bones exposicions de les arts visuals contemporànies durant aquells anys.

El nou espai d'art contemporani es va inaugurar amb l'exposició *Els Sorolla de l'Havana* formada per 31 quadres de Sorolla, propietat del Museo Nacional de Bellas Artes de Cuba. Després varen seguir exposicions excel·lents de pintors d'aquí, com per exemple una exposició magnífica d'Antoni Gelabert, o artistes de prestigi internacional com Robert Motherwell representant de l'anomenada Escola de Nova York.

Ja acabant la dècada, el 1990 es va celebrar al Palau Soler i Leizaola una exposició de Milton Glasser, un dels artistes més importants de la història del disseny conegut pels seus pòsters, com aquest que va fer encara més popular a la ciutat de Nova York. Palma havia intentat una nova imatge corporativa de la ciutat a través de tots els serveis municipals, autobusos i publicacions corporatives, però no va tenir èxit i va sofrir una contestació especialment crítica al diari Última Hora.

*Logo dissenyat per
Milton Glasser.*

El **teatre** va rebre una empena extraordinària amb el **Festival Internacional de Teatre** amb actuacions de companyies de renom internacional com la de Lindsay Kemp, Els Comediants, la companya de Flotats, Els Joglars, el Ballet d'Antonio Gades o grups teatrals locals com Estudi Zero. El vincle sentimental entre Barcelona i Palma tornava a funcionar, desplegant un munt de col·laboracions econòmiques, socials i culturals.

Segurament, va ser el **Festival Internacional de Jazz** el que va tenir un impacte més gran i el que es recorda més. Va començar el 1981 i acabà el 1991. Hem hagut d'esperar molts anys per tornar a recuperar-lo dins la programació municipal. Palma sempre havia tengut una certa vocació jazzística amagada, vocació que va fer emergir l'activitat cultural d'aquells anys. La quantitat d'artistes de primer nivell que varen passar aquells deu anys pel festival seria massa llarga per reproduir aquí, però com a mostra podem citar a Miles Davis, Tete

Montoliu, Leonard Cohen o Joan Bibiloni.

L'activitat musical es completava amb moltes altres iniciatives com el **Concurs de Pop Rock** pels artistes més joves de Ciutat, el programa de concerts que feia cada any l'Orquestra Ciutat de Palma, el **Festival de Música Clàssica** amb autors tan atractius com Ivo Pogorelich i les Cançons de la Mediterrània al Parc de la Mar, amb la sempre nostra estimada Maria del Mar Bonet que estrenà *Gavines i Dragons*, amb una cançó dedicada a Sa Dragonera, definitivament salvada de la urbanització.

En el terreny del pensament passaren per Ciutat en aquells anys, en el marc del cicle anomenat **"Cultura Fi de Segle"** intel·lectuals tan atractius com Fernando Cardenal, Felix Pons, Petra Kelly, Javier Sádaba, Jose Luis Aranguren, Josep Ramoneda, Mario Gaviria, Adolfo Pérez Esquivel, Camilo José Cela, Gabriel Jackson o Damià Ferrà-Pons, entre molts altres.

Portada del disc
"Gavines i dragons" de
Maria del Mar Bonet.

Maqueta de l'edifici en forma d'estrella, element mironià per excel·lència (Imatge de la Fundació Pilar i Joan Miró).

Una peça cultural de màxima importància per la ciutat d'aquella dècada, va ser la Fundació Pilar i Jan Miró. Impulsada pel mateix pintor durant els primers anys 80 i recolzada per l'Ajuntament, va tenir una activitat molt important, engrandida amb el nou edifici que l'Ajuntament va encarregar el 1986 a Rafael Moneo, que com Sert, fou el Director de l'Escola d'Arquitectura de Harvard. El nou edifici s'inauguraria el 1992 amb un cost molt més elevat que el pressupostat, de manera que la família Miró va subhastar per Sotheby's a l'Hotel Ritz de Madrid 42 obres del pintor, obtenint més de 504 milions de pessetes amb els que es va poder fer front al final de l'obra.

El món gira i a les persones que construeixen la idea d'una ciutat també

els hi arriba el moment de deixar pas a uns altres. En aquella dècada ens varen deixar tres grans mites de la cultura de Ciutat i de tota Mallorca. Tres personatges que la varen estimar, protegir i donar a conèixer arreu del món: Llorenç Villalonga (1980) Joan Miró (1983) i Robert Graves (1985), que va viure uns quants anys al carrer Guillem Massot nº 70, a l'Eixample. Dues dones de primera rebrien alguns dels premis més estimats del nostre país: Aina Moll, la Creu de Sant Jordi de la Generalitat de Catalunya el 1988, i Carme Riera el 1989, premi de novel·la Ramon Llull per l'obra Joc de Miralls. Però no tot era de color de rosa i la ciutat va desplegar uns moderns serveis socials per atendre a les persones vulnerables, com veurem en el capítol següent.

Serveis socials al teu costat

Fotografia de Joan Antoni Bustillo, impulsor dels moderns serveis socials de Menors al Consell Insular de Mallorca. Font: Llibre "Història del Serveis Socials", d'Aina Pascual.

Com dèiem en un capítol de la segona part d'aquesta Biografia de Ciutat, l'esperança de vida de Palma havia experimentat una important millora en els darrers cinquanta anys del segle XIX, com a la resta de les Balears. Tant és així, que el 1900 era dels 42,55 anys, el que la situava com la segona capital de província més alta d'Espanya, mentre que el 1930 assolía els 53,17 anys. L'esperança de vida va anar millorant al llarg del segle XX, situant-se en els 69,1 anys en el 1960; en el 70 era de 72,03; i en els anys 80, de 75,4 anys. Com sabem, Palma és avui uns dels llocs del món amb l'esperança de vida més llarga.

La filosofia higienista de principis del segle XX, tan important, causant de l'esbucament de les murades, seguia essent una política municipal fonamental en la dècada dels vuitanta. La xarxa d'aigua potable, la principal mesura higiènica d'una ciutat, arribava a quasi tots els racons de Palma. Per fer-se una idea de la millora de la gestió, basta veure com el 1980 l'aigua que es perdia per fugues a la xarxa era del 44,79%, mentre que el 1990 havia baixat al 24,84%, segons dades de Secretaria de l'Ajuntament.

Inauguració del centre de salut de Camp Redó per Ernest Lluch i Ramon Aguiló.

Seguint polítiques higienistes, es varen dur endavant modernes polítiques de gestió de residus, de serveis funeraris, de protecció contra les epidèmies, de sanitat animal, de control sanitari dels mercats, etc. La principal de totes va ser la creació d'una xarxa d'atenció primària de més de 10 centres de salut a les barriades de Palma, xarxa que Emili Darder no hagués somniat mai.

La memòria de Secretaria de l'Ajuntament de Palma de 1980, al seu capítol VII, titulava la part de Serveis Socials com: Beneficiència —Protección de menores.—Embarque de indigentes.—Asistencia social.

Aquell any de 1980 l'Ajuntament es gastava més de 600.000 pessetes per pagar passatges i ajudes econòmiques als que no tenien recursos, ni feina, ni família i que volien tornar a la Península. Per un altre costat, tenia 599 titulars de la cartilla de beneficència, amb la que els "pobres"

de Ciutat tenien dret a una quantitat mensual de supervivència i a la sanitat municipal. Finalment, l'Ajuntament era responsable de la gestió del poblat de Son Banya amb 124 xaboles, ja que formava part del Patronat que s'havia creat provisionalment a finals dels anys 60. En aquest cas trobam a la nora del vell March, Carmen Delgado, com una emprenedora social que, juntament amb el Bisbat, va ser la que va impulsar la creació del poblat. Es va fer amb bona intenció, ja que només havia de durar dos anys, fins que trobessin casa per a totes les famílies.

Al cap d'una dècada, el 1990, ja s'havia creat una estructura de serveis socials moderna com qualsevol altra ciutat capdavantera d'Espanya. Era complementaria a la xarxa sanitària, un conjunt de serveis socials a les barriades formats per treballadors socials multiprofessional que feien una feina preventiva i una altra assistencial. A més, hi havia tot un

Portada de la revista "Enginy", editada pel Col·legi Oficial de Psicòlegs de les Illes Balears (COPIB). 1992.

conjunt de serveis especialitzats per atendre els problemes que en aquells anys eren els que més preocupaven als ciutadans: el servei d'atenció a les drogodependències dirigit de manera incansable per na Maria Coll; el servei de suport per a la integració de les persones amb disminució; aules d'alfabetització per a dones; el servei de promoció social de la dona; el servei de promoció gitana; els serveis

d'atenció domiciliària, Promoció de la Vellesa, Prevenció dels maltractes a la infància; atenció d'urgències socials i als transeünts; Menjador Social Patronat Obrer i el Centre d'Informació dels Drets de la Dona (CIDEM). Continuava, per descomptat, el Patronat de l'Alberg de Son Riera (Son Banya).

El Batle Ramon Aguiló amb la Regidora de Serveis Socials, Joana Gual, i el Director de l'àrea, Jaume Garau.

Què havia passat en tan sols deu anys? La feina es va iniciar sobretot el 1983 en crear-se una Regidoria específica de Serveis Socials que va ocupar Joana Gual fins al 1991.

La transició democràtica havia importat del món anglosaxó la idea d'una sanitat universal i d'uns serveis socials de proximitat o comunitaris. Per complementar aquests serveis comunitaris s'establí un segon nivell especialitzat que pretenia una atenció intensa als usuaris per després tornar a fer vida normalitzada al barri o comunitat. Com sempre havia passat en la història de la ciutat de Palma, les

relacions amb Barcelona eren molt freqüents i el model de serveis socials de Ciutat es va inspirar en el de Barcelona. El cap del gabinet tècnic el dirigia Edita Navarro, amb una àmplia experiència en els serveis socials de l'Ajuntament de Barcelona.

Així, Joana Gual, el novembre de 1985 dugué a aprovació en una sessió del Ple Municipal -per primera vegada a Espanya- el Pla de Serveis Socials Municipals que significava un trencament ja definitiu amb la idea de la beneficència pública. L'eslògan d'aquells serveis socials era **"Al teu costat"**.

Durant la major part del segle XX, fins que varen arribar amb la democràcia els serveis socials moderns, la participació dels serveis prestats per l'Església va ser molt gran, per la quantitat d'ordes religiosos implicats i per uns serveis comunitaris ubicats a les parròquies i molt motivats per unes treballadores socials actives i molt responsables i un ample voluntariat social. Tot i l'augment de l'acció social municipal, era molt important per Palma la iniciativa pública del Consell Insular, amb un equip jove de professionals nous, entre els quals cal recordar a Joan Antoni Bustillo i Pere Mascaró, que juntament amb la iniciativa privada religiosa i laica, donaven un suport a les famílies pobres de Mallorca i mantenien les

grans institucions residencials de menors, discapacitats, joves, malalts mentals i persones majors.

Al principi, aquests serveis privats no es varen entendre massa bé amb la iniciativa pública perquè partien de principis filosòfics assistencials diferents, però a poc a poc es varen anar tolerant i complementant fins a la signatura d'un innovador conveni de col·laboració entre el Bisbe Úbeda i el batle Aguiló.

Després d'aquella dècada dels 80, els serveis socials de Palma, com veurem més endavant, varen seguir evolucionant i millorant, sempre des de la matriu inicial que varen establir l'Ajuntament i el Consell Insular.

Les darreres passes del govern socialista a l'Ajuntament de Palma

Dibuix del projecte de l'aparcament en superfície de Sa Riera. Font: Diario de Mallorca.

Els darrers anys de la dècada dels 80 la vida quotidiana dels ciutadans també varen estar marcats pels conflictes i polèmiques del govern socialista. En les eleccions municipals de 1987 el PSOE va tornar a guanyar les eleccions, però va perdre quatre regidors i va quedar en minoria. El PP en va treure també 10, el CDS 3 i UM 2. Pareixia que el pacte de dretes estava cantat però finalment Suárez, des de Madrid, va imposar la idea que governés el partit més votat. Així, Ramon Aguiló seria Batle per tercera vegada. Sobre aquella complicada situació, ell mateix va dir més tard: *"Era Batle per carambola i em mantindria com a Batle per carambola"* (veure Gina Garcias, 1996).

La vida política i ciutadana va patir les conseqüències dels conflictes i de la debilitat d'un govern municipal en minoria. La candidatura socialista no va tenir suficients vots per governar en solitari i el batle Ramon Aguiló va haver

de fer successius pactes amb partits que es definien com a "de centre" però que no garantiren en cap moment l'estabilitat del govern, sinó que, ben al contrari, es convertiren en instruments de pressió i de desgast d'un PSOE dèbil a l'ajuntament i sense poder a les institucions insular i autonòmica.

A la vegada, poders econòmics i alguns mitjans de comunicació (que exercien una gran influència a una època que no hi havia ni premsa on-line, ni televisions privades, ni xarxes socials) impulsaren i perseveraren en campanyes de descrèdit de la política municipal, personalitzades en la figura del batle Ramon Aguiló qui, per principis ideològics i per temperament, no accedia a canviar els seus objectius de govern. Això, unit a errors d'imatge personals i del seu equip, va produir una enorme erosió del govern municipal socialista, que va ser fulminat a les següents eleccions municipals.

Els socialistes governarien Palma en minoria i encerclada per governs conservadors al Consell de Mallorca i a la Comunitat. L'estratègia de govern de Gabriel Cañellas i de Jeroni Albertí va ser potenciar la part forana i deixar de costat a Palma. En mig de tota aquesta història de la política local, la vinculació de Palma amb l'exterior seguia creixent i l'Aeroport de Palma rebia el mes d'octubre del 87 el passatger deu milions.

Des de l'inici de la legislatura, el Batle va establir una política d'escoltar a l'oposició però decidir finalment el que ell creia convenient pels ciutadans. De seguida apareixerien les pressions per a una moció de censura del CDS amb la justificació que el Batle no els hi deixava participar. Al cap d'un any, els socialistes varen pactar amb UM per donar més solidesa a la gestió municipal. Passat un temps, però, el Batle va perdre la confiança en els dos regidors d'UM i els va cessar.

L'oposició municipal volia dur a la pràctica projectes urbanístics de calat, com era un nou PRYCA a Son Gotleu i El Corte Inglés a les Avingudes, amb un procediment que es va encunyar com **"urbanisme a la carta"**. Unes maneres que el Batle no acceptava per principis. Entre algunes d'aquelles iniciatives que sortien de l'oposició i que es presentaven com de gran interès per als ciutadans, hi havia el projecte d'un aparcament de 1.300 places al cau de Sa Riera, sobre el qual es faria un passeig (veure imatge de capçalera). Una altra vegada, la cultura de l'automòbil i la ciutat com a negoci volien destrossar un patrimoni urbanístic amb més de 400 anys.

Sobre aquella dinàmica de pressió política permanent, Ramon Aguiló confessava: *"Aquells anys el meu desencís era gran. Vaig comprovar que les més baixes passions també coven al món de la política. Les factures que es pretén cobrar a un govern municipal dèbil que necessita el suport d'altres partits són, en molts casos, absolutament impresentables"* (pàg. 163 a Gina Garcias, 1996).

A mesura que passava el temps, es consumia la darrera legislatura socialista amb un govern en minoria i una oposició cada vegada més incisiva. A l'estiu del 1989, l'oposició va tenir una ocasió d'or i la va aprofitar. Va ser amb motiu de la campanya de la nova imatge de l'Ajuntament. Es tractava de donar una imatge moderna de la gestió municipal, i per això es varen produir un logo i uns eslògans que varen ser molt polèmics. En aquesta polèmica s'hi varen afegir els mitjans de comunicació, i durant mesos la campanya va estar al centre del debat polític de Palma.

Com es pot veure a les imatges de la pàgina següent, el logo en forma de palmera, utilitzada com a símbol de Palma, es va imprimir en tot tipus de productes de totes les àrees municipals, incloses les més tradicionals, com les memòries de secretaria del 89 i les tapes de les conduccions d'aigües d'Emaya.

Aquesta campanya, juntament amb altres conflictes amb el personal de l'Ajuntament, va donar peu a erosionar, encara més, la imatge personal del batle Ramon Aguiló. Uns anys més tard, Andreu Ferret analitzava així el

resultat de la crítica al Batle: *"Aguiló ha sido altanero, mal encajador de críticas y poco dado al diálogo con la oposición. Sus gestos agrios le han resultado fatales a la postre. Pero su personalidad también le ha salvado de caer en trampas y concesiones cantadas. De Aguiló se ha dicho de todo, pero no se le ha podido llamar vago, ni ladrón, ni pusilánime, ni dócil a los intereses particulares, ni esclavo de presiones groseras, ni entregado a mafias varias. Ramon Aguiló ha aguantado el tipo, y por eso se ha convertido en el Alcalde más duradero del siglo XX"* (DM 18-VI-1991, pàg. 101, Andreu Ferret).

A causa de l'augment de la inestabilitat política i l'amenaça constant d'una moció de censura, els socialistes varen arribar a principis dels 90 a un nou pacte municipal amb els tres regidors del CDS, pacte que arribaria fins a les eleccions de 1991 i que guanyaria Joan Fageda.

Al final de la dècada dels 80, el projecte liberal de principis de segle d'aconseguir una ciutat moderna i a la vegada més justa i culta, arribava segurament al seu zenit. Com a mostra

va ser el nou nomenclàtor dels carrers de Ciutat, realitzat per Gabriel Bibiloni i aprovat pel Ple Municipal a finals de 1990. Pocs anys abans, l'Ajuntament també havia publicat un llibre cabdal per entendre la Ciutat. El llibre "PALMA", escrit per tres "Guillems" ben coneixedors de la ciutat: G. Rosselló, G. Frontera i G. Soler". En el seu pròleg podem llegir: *"Palma devendrà una ciudad sin tragedia. Irónicamente vive el drama de la pérdida de su identidad. Una ciudad sin recuerdo...sin rastro de su perfume"* (pag 27).

A partir de la dècada dels 90 començaria la seva transformació en una nova idea de ciutat, com moltes altres ciutats europees. Una ciutat enfocada totalment al turisme, més global, més competitiva, més desigual. Les transformacions socials i polítiques de la nova democràcia, el creixement de la immigració estrangera i el de l'àrea metropolitana, li aniran restant protagonisme en favor de la idea de Mallorca i de les illes Balears. Al proper capítol anirem una mica enrere a la història de Ciutat per entendre millor els canvis que venien.

**"Desde la
terrazza"**

La badia de Palma. Font: Arxiu del So i de la Imatge (ASIM).

L'estiu de 1990 es complien 100 anys dels famosos articles de Miquel dels Sants Oliver publicats al diari La Almudaina amb el títol **"Desde la terraza"**. A ells ens hem referit en diversos capítols de la nostra biografia perquè són la primera formulació d'un projecte turístic que es va anar desplegant a Palma i després a tota Mallorca. Aquest somni es va anar desenvolupant molt lentament i la seva primera gran realització va ser el Gran Hotel (1903). El magnífic hotel de luxe va ser finançat per Joan Palmer Miralles, un "indiano" i Ferran Truyols, Marquès de la Torre, aristòcrata i

polític conservador que va ser diputat a les Corts el mateix any que s'inaugurava el Gran Hotel.

El dia de la inauguració, Oliver es mostrava convençut que el seu somni de 1890 s'aniria fent realitat:

"Asistimos a uno de estos actos decisivos que separan y dividen radicalmente dos épocas. No es un templo dedicado al placer, se trata de algo más, se trata de la realización de un designio, de un ensueño casi, de una revolución pacífica desde la cual Mallorca puede, desde hoy, ponerse en contacto con la Europa culta y entrar definitivamente en el comercio de la civilización universal."

El 1905 naixia el **Foment del Turisme de Mallorca**, entitat civil impulsada per Enric Alzamora. Era una entitat promotora del turisme a Mallorca que agrupava els anomenats “**insensats**” que volien fer realitat el somni de la indústria turística i que dedicarien molts d'esforços a donar a conèixer i a promocionar Mallorca. A poc a poc aquesta entitat agruparia a tot un conjunt representatiu del dinamisme econòmic i cultural de Mallorca, amb persones com Miquel dels Sants Oliver, Ferran Truyols, Enric Alzamora, Ferran Alzamora, Josep Tous Ferrer, Gaspar Bennazar, Antoni Gelabert, Ricard Roca, Benet Pons i Fàbregues i molts altres.

En els anys posteriors es creaven importants hotels en el que serà la primera urbanització turística: El Terreno. El 1906 Gaspar Bennazar

edificava el Príncep Alfonso, després el Mediterráneo i altres. Simultàniament a la part de llevant de Palma naixeran altres projectes empresarials turístics, a s'Arenal, i la coneguda “Ciudad Jardín”, amb Bennazar i Tous una altra vegada de protagonistes. A Palma també es creava l'hotel Alhambra, el Teatre Líric i es feien les primeres passes del Passeig Marítim amb el Passeig Sagrera el 1910. Amb Bennazar un altre cop d'autor.

Els canvis en el transport també anaven creixent. Una important revolució ciutadana, l'any 1916, va ser l'electrificació dels tramvies, que eren de tracció animal des de 1886. La xarxa anirà creixent i es connectarà amb els ferrocarrils, arribant a tots els pobles importants, fins al 1953 quan serà substituïda per autobusos.

Foto de tramvia en els anys 20. (Imatge cedida per ASIM)

Port de Barcelona. Dies de la vaga de transport, entorn de 1920. Un dels grans vapors de La Isleña, probablement el MALLORCA, amarrat al seu moll habitual. Del llibre: Fem Memòria. El Port de Barcelona.

Una part de la burgesia de Ciutat que gestionava la companyia naviliera **La Isleña**, farà una important inversió en uns vaixells de molt alt nivell funcional i estètic que serien coneguts pel nom de **“Los cisnes del mediterráneo”**. El 1913 començarien a donar serveis a molts ports mediterranis.

Ja existien tres de les condicions bàsiques que havia somniat M. S. Oliver: Hotels, Promoció i Transport.

A partir d'aquí el turisme va anar creixent, imparable, malgrat els greus esdeveniments que el frenaren. Hem vist a la nostra Biografia de Ciutat com el turisme va créixer abans de la guerra civil i com es va aturar en sec fins

passada la guerra europea. Reprendrà el seu camí d'una manera lenta fins al gran Boom turístic dels anys 60 quan es trasllada l'aeroport internacional de Son Bonet a Son Sant Joan. Acaba doncs una època de creixement limitat per la capacitat de l'aeroport i pel tancament de l'economia espanyola. Una vegada superats aquests dos obstacles, el turisme augmentarà d'una manera intensa fins a la segona crisi internacional del 1973, per tornar a créixer el 1978.

Des de 1978 fins a 1990 el creixement econòmic del turisme i de la construcció s'invertirà, en part, a donar serveis als ciutadans. Durant aquells anys, veus rellevants i organitzacions

ecologistes ja s'havien manifestat en contra del turisme de masses i l'especulació urbanística que l'acompanyava. Però, normalment, les protestes ciutadanes anaven en contra de la destrucció d'uns espais concrets, encara no havia sorgit una protesta contra el turisme massiu a Ciutat, perquè no existia. Així el podem llegir a un article de Climent Picornell d'aquells anys:

"Les actituds de l'actual govern de Balears - amb competències gairebé exclusives en matèria turística- són contestades per l'oposició i per una part dels grans empresaris turístics. Aquesta qüestió ens acosta a una visió de futur de les illes Balears -en matèria turística- no consensuat, ni amb acords generals. No obstant això les postures de grans col·lectius socials, econòmics i polítics opten, majoritàriament, per una planificació de futur turística, basada en una diversificació de la demanda, una limitació de l'oferta i una protecció dels grans espais naturals que encara queden a les illes Balears." (Vegeu bibliografia)

Els anys 90 podríem dir que comença una **nova època** per a Ciutat. Una

època en què el projecte àmpliament refrendat d'una ciutat moderna i acomodada, s'havia acabat. La burgesia i els sindicats de finals del segle XX, i els seus fills, de totes professions i condicions, havien fet un gran esforç per millorar l'educació i la sanitat, sanejar els barris i rehabilitar la ciutat antiga amb l'objectiu de tenir una ciutat amiga i pròspera pels qui l'habitaven.

La nova burgesia econòmica i una part de la nova classe política apareguda amb el desenvolupament turístic tindran un altre projecte, consistent en convertir la ciutat en un negoci nacional i internacional. Una ciutat en mans d'alguns polítics conservadors amb ganes d'enriquir-se ràpidament, en la qual els veïns i els seus drets passaran a un segon lloc. Això deixarà un riu de corrupció. Des dels anys 90 veurem una gran quantitat de casos de corrupció tant a l'Ajuntament de Palma com en el Consell Insular i en el Govern de les Illes Balears. La majoria de vegades, relacionats amb espais urbans als quals es vol treure una plusvàlua desmesurada.

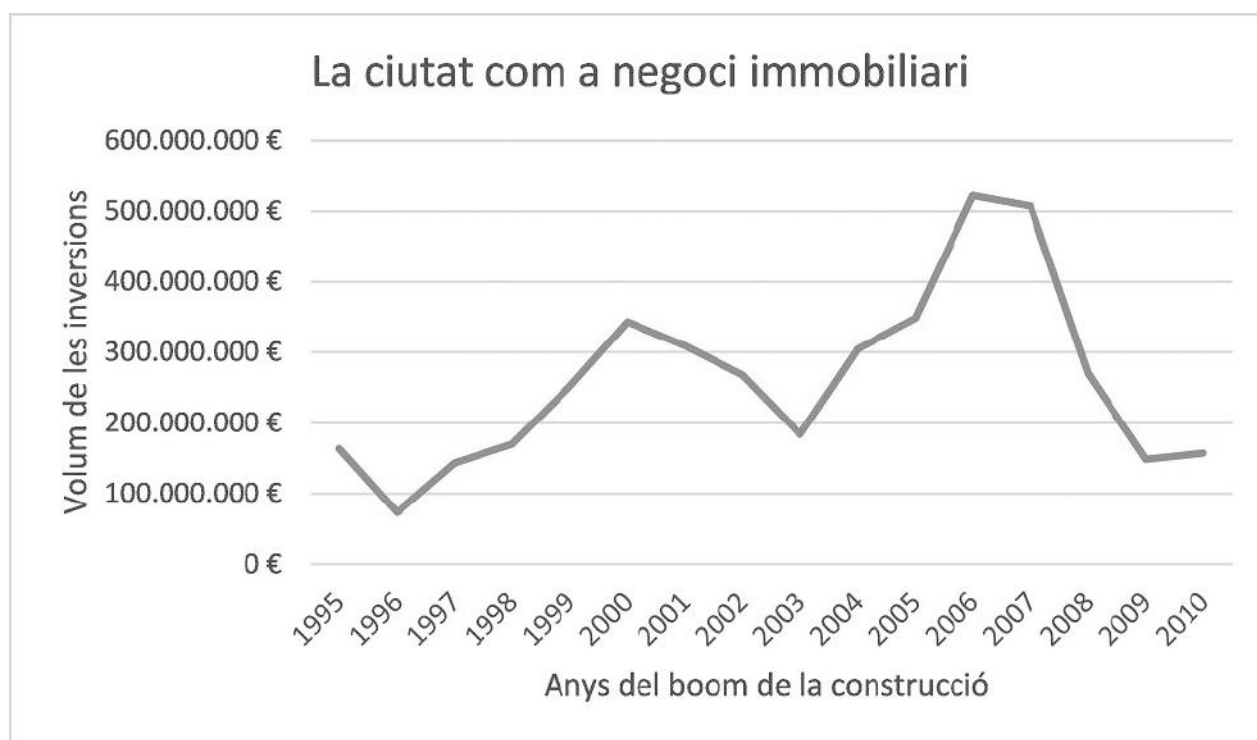

Rodrigo de Santos compareix al Parlament per informar sobre el cas de Son Espases. 14/01/2015 (Font: Última Hora).

El turisme de sol i platja ja estava consolidat a Mallorca i els mateixos hotelers posaran fre al creixement de places durant el primer Govern de Gabriel Cañellas. L'excedent econòmic anirà destinat al sector de la construcció i rehabilitació d'habitatges privats, així com a obra pública amb molts diners procedents de fons europeus. El creixement va ser tan

desmesurat que va acabar, el 2008, amb un crac econòmic semblant al del 1929.

Des de finals dels 90 fins al crac del 2008, es varen invertir a Palma una mitjana de 310 milions d'euros en el sector de la construcció i es realitzaren a Balears 108.916 habitatges, dels quals només un 1% eren públics.

Evolució de la inversió en construcció a Palma. Taula d'elaboració pròpia amb dades d'Ibestat.

Aquesta gran inversió privada anava acompanyada d'una política hipotecària molt aventurera, deixant diners a persones i grups empresarials amb risc de fallida molt clars, aventura que acabarà el 2008 amb el crac financer per tots conegut. Aquesta política financera d'alt risc estava impulsada sobretot per les caixes d'estalvis regionals, participades pels grups polítics. Com a palanca de tot plegat operava la llei del sòl de 1998 impulsada pel govern de José María Aznar.

Per sortir de la crisi del 2008 es farà una rebaixa salarial a través d'una reforma laboral que deixarà als treballadors en una situació de precarietat. També se sortí de la crisi venent moltes propietats a estrangers. S'incentivarà, com sigui, qualsevol negoci turístic, com el de creuers i l'oferta complementària, molta d'ella en espais públics. Es rebaixaran els drets socials i la cultura pròpia quedarà en un segon pla.

Aquesta gran inversió en la construcció d'habitatge privat i la nul·la inversió en habitatge públic, marcarà el futur de la ciutat i apareixerà el fenomen de la **gentrificació** als barris tradicionals de Palma, tan comú a les ciutats neoliberals europees. Aquest fenomen tindrà l'altra cara de la moneda en una constant immigració de persones i famílies de classe alta i mitjana nord-europea que aniran invertint en habitatges rehabilitats.

El gran volum d'habitatges rehabilitats serviran per impulsar un nou tipus de turisme massiu: **el lloguer vacacional**, impulsat per plataformes com AIRBNB

usant les noves tecnologies de comunicació. Ja no seran els hotels els únics protagonistes de la nova onada de turisme sinó els habitatges turístics.

La nostra ciutat i altres similars a Europa, aniran agafant fama internacional i seran encara més atractives pels inversors que aniran destinant molts diners a la creació dels "hotels boutique" al centre de Palma. La invasió turística es complementarà amb el turisme de creuers que creixerà d'una manera desorbitada.

Per tant, després d'aquests anys, ens trobam ja amb una nova ciutat, molt diferent de la que va somniar Miquel dels Sants Oliver. No una ciutat amb Turisme, sinó una ciutat totalment turística que es combina amb un sector immobiliari internacional. Una ciutat que destina, amb les diferents fórmules i combinacions, més espai privat en aquesta nova economia, cobrint totalment la Badia de Palma, expulsant els residents tradicionals i volent fer de la ciutat antiga un lloc exclusiu pel turisme.

En tota aquesta "**història d'èxit**", amb algunes crisis passatgeres, l'any 2020 una nova crisi internacional sanitària, ha aturat en sec tot aquest moviment. La crisi econòmica que ha provocat haurà estat tan gran que possiblement superarà a la del 2008. En els pròxims capítols de la nostra Biografia de Palma contarem la història dels darrers 30 anys de Ciutat, acabant amb la pandèmia de la Covid-19, una situació excepcional plena d'incerteses, en la que els balcons varen ser protagonistes.

Illetes de l'Eixample. Fotografia de Xisca Mir per al concurs "Palma des de la Finestra" de Palma XXI. Març de 2020.

**La ciutat comença
-inconscientment-
una època de crisi i
decadència**

Aeroport de Palma (Son Sant Joan). Font: AENA

Durant els anys 90 comença una **nova època** per a Ciutat. Una època en què el projecte del segle XX de fer de Palma una ciutat moderna s'hauria acabat. A partir de llavors s'intercalaran anys de creixement i anys de crisi. Veurem com una onada de corrupció política i econòmica era el fruit del gran creixement econòmic impulsat per la bombolla immobiliària que, finalment, esclatarà el 2008. La mescla de corrupció i crisi econòmica provocarà una revolta social de la qual emergeix un moviment jove que transforma el crit del carrer "**SÍ SE PUEDE**", en el partit polític que finalment entrarà en moltes institucions, també a

l'Ajuntament de Palma. La fragmentació de l'esquerra afavoreix la dreta, fins que més tard sorgirà **VOX** i també fragmentarà la dreta, donant opcions, un altre cop, a governs d'esquerra. Mentre que la dreta dóna ales a l'especulació immobiliària, una part d'ella a la corrupció política, però sobretot a la turistificació de la ciutat, l'esquerra no troba la manera de formular un nou projecte per Palma i no té capacitat per aturar el procés de decadència.

La por a l'atur provocada per la crisi financera del turisme, impulsa a desenvolupar noves fórmules com **el lloguer vacacional de cases i pisos i els megacreuers**.

La ciutat, que havia quedat distanciada, en part, del turisme, acaba massificada turísticament amb els problemes que això comportarà. La ciutat es converteix tota ella en una plataforma del negoci turístic i immobiliari, i creix al seu voltant una àrea metropolitana, conformada pels municipis del seu entorn: Calvià, Marratxí i Lluçmajor.

Des de l'any 1960, Palma va anar creixent més que Mallorca. Però arribat el 1990 va començar a perdre poder poblacional, ja era només el 49,3% de l'illa, pes que Palma ha anat perdent, any a any, a favor de la Part Forana. A més, la població nascuda a l'estranger ha crescut al mateix temps que el fenomen turístic: mentre que el 1991 no arribava al 4%, el 2019 ja era el 24 % dels habitants de Palma. Tota aquesta evolució ha anat fent créixer l'activitat del Consell de Mallorca i del Govern Balear, disminuint el pes polític de l'Ajuntament, malgrat la Llei de Capitalitat que, en teoria, compensa la despesa per ser la capital de les Illes. Tots els vents bufaven a favor d'una nova època per a l'inici d'un gran canvi de la ciutat mil·lenària.

En el moment de les eleccions de maig de 1991 el cens electoral era de 244.209 votants, dels quals finalment en votaren 125.083, un 51%, confirmant una vegada més la baixa participació dels palmesans en les eleccions municipals. La dreta anava en una sola candidatura (Partit Popular-Unió Mallorquina) i es va imposar per majoria absoluta: un 48% dels vots i 17 regidors, enfront d'un 30%, 10 regidors del PSOE, i un 6%, 2 regidors del PSM. Tenint en compte

que el PSOE va guanyar les municipals a nivell de l'estat espanyol amb un 38% dels vots enfront d'un 25% del PP, la derrota de l'esquerra a Palma va semblar encara més aspre.

És evident que a principis dels anys 90 el context econòmic internacional era difícil, en part degut als problemes de la guerra a l'Orient Mitjà que amenaçava la distribució mundial del petroli. A Espanya, les Olimpíades de Barcelona i l'Exposició Universal de Sevilla, en el 1992, varen amagar la crisi que venia i que va esclatar una vegada acabats aquests esdeveniments. El deute públic era molt gran i l'atur també. Raons que expliquen la preocupació del batle de Palma, Joan Fageda, del Partit Popular, que deia que l'Ajuntament que havia heretat tenia una situació econòmica molt precària, semblant a la situació econòmica de l'any 1945. Aquest argument tan inversemblant li va servir per justificar la supressió, entre altres coses, dels festivals internacionals de Teatre i de Jazz, dos festivals de molt èxit introduïts en l'etapa del govern d'esquerres.

A les següents eleccions de 1995 el PP anava en solitari, sense UM, va guanyar per una folgada majoria absoluta i l'esquerra es va fragmentar en tres parts: PSOE, PSM i Esquerra Unida. El mandat de 12 anys de Fageda va ser segurament el més uniforme de tota la història de Ciutat. Mandat que el PP va allargar quatre anys més, ja que el 2003 Catalina Cirer obtindria la majoria absoluta amb millors resultats i seria la primera dona batlessa de Palma.

La confiança que dóna la majoria absoluta va permetre a Joan Fageda relacionar-se amb igualtat amb els mandataris del Consell de Mallorca i del Govern Balear, cada vegada més poderosos. La primera legislatura del 1991 fins al 1995 va haver de compartir el poder institucional amb els seus companys de partit, el President del Consell Insular de Mallorca, Joan Verger, i el President del Govern, Gabriel Cañellas. En la segona legislatura del 95 al 99, va tenir a Maria Antònia Munar de Presidenta del Consell i Jaume Matas de President del Govern. En la tercera, i definitiva, va tenir una altra vegada a Maria Antònia Munar al Consell i a Francesc Antich, del PSOE, al Govern. Per tant va saber conviure en l'escena política amb persones de partits diferents. En el seu llibre autobiogràfic, descobrim que una font de la seva inspiració política era Antonio Cánovas del Castillo, del que cita: *"La Política es el arte de aplicar en cada época aquella parte del ideal que las circunstancias hacen possible"*. Amb aquesta premissa s'entén el seu estil de govern de la ciutat, liberal i tolerant, que li va donar vots però va acabar debilitat per la corrupció, una urbanització descontrolada i la massificació turística.

Les successives majories absolutes de Fageda varen suposar la pujada de nous polítics i d'una nova manera de fer política, basada a entendre que la ciutat havia d'estar orientada al negoci i que, alguns polítics, se'n podien beneficiar si anaven vius. Paral·lelament, la pèrdua per part de l'esquerra de quatre legislatures seguides, la va enfonsar i distanciar

d'aquells que havien recuperat la democràcia i havien governat Cort durant 12 anys. Amb la baixada dels socialistes, l'esquerra sencera va baixar i els principals líders varen anar abandonant la política municipal, així com molts moviments socials que també anaren decaient, a més de la divisió provocada pel PP al moviment de les associacions de veïns.

La primera legislatura de Joan Fageda va consistir, entre altres coses, en donar continuïtat als projectes urbanístics de la zona de l'Eixample i del Centre que venien de l'anterior etapa, ampliant urbanitzables de les zones perifèriques de la Ciutat, es parlava del "cosido urbano" per enllaçar aquests nuclis. Va continuar projectes com els de l'arquitecte Elies Torres a Ses Voltes i a la Murada, retrobant la idea de l'enderrocament de l'edifici d'habitatges militars al Baluard del Príncep.

Els ciutadans de Palma fins als anys 90, feien una vida residencial, un poc apartats del turisme, que es concentrava en zones bastant delimitades. La zona més dedicada a barrejar-se amb persones estrangeres era el Terreno, que ja a principis dels 90 entrava en decadència. Així ho veia el columnista més llegit d'aquells anys, Andreu Ferret, al Diario de Mallorca: *"La combinación de miopía urbanizadora con codicia especulativa va desplazando a las buenas clientelas, sustituidas por otras de inferior capacidad en todos los órdenes. Primero cierran los hoteles de lujo- grandes proveedores de la zona- y se van marchando los mejores residentes cansados de pagar por peores servicios y en un ambiente*

Panoràmica de la Riera.

progresivamente inseguro. Después la desaparición de los empresarios pioneros -por fallecimiento o por lógica huida- coincide con el establecimiento de negocios de cada vez menor cuantía que hacen de los alrededores de Gomila un barrio chino apenas disimulado". (8-3-1992)

Com hem vist en el capítol anterior, Joan Fageda des de l'oposició presentava un projecte de cobrir la Riera per fer-hi aparcaments, projecte

que com sabem no es va fer mai. En canvi, podríem citar una de les accions urbanístiques del seu període de govern, l'enjardinament del torrent de Sa Riera, del tram de les avingudes fins a la mar. La innovació consistent en crear una làmina d'aigua, després dels primers anys de fracassos, finalment va acabar funcionant. Juntament amb l'arbreda es va anar creant un dels conjunts enjardinats més interessants de ciutat

Durant aquells anys i fins al nou PGOU de 1998, els grans edificis començaven a configurar una ciutat diferent, preparada per rebre milions de persones i donar protagonisme a la globalització i a les grans empreses estatals i multinacionals. Un exemple va ser el nou edifici de El Corte Inglés, a les avingudes, que es va inaugurar el 1995 i que va crear una gran resistència en tot el teixit del petit comerç de Palma.

Però el més important i més rellevant dels grans edificis va ser la nova terminal de **l'Aeroport de Son Sant Joan**, construïda per Aena sobre un projecte de l'arquitecte palmesà Pere Nicolau. La nova terminal és segurament l'edifici més important dels darrers 30 anys i marca la nova època de Ciutat. L'obra causà una polèmica ciutadana, sobretot per les seves dimensions, molt grans pel que era l'economia d'aquells anys, en què el nombre de passatgers estava entorn dels 16 milions. El projecte estava planificat per 24 milions, segons el que

explicava l'arquitecte Pere Nicolau en el dossier del Diario de Mallorca, publicat el dia de la inauguració. Les previsions que en aquell moment semblaven ficció, es veieren desbordades per la realitat, ja que el 2019 varen arribar 29 milions de passatgers.

Veient tot el que ha passat després, entenem millor les declaracions del Govern sobre la nova terminal: *"Acabar amb l'aïllament de les Illes Balears és una de les principals preocupacions del Govern Balear"*. Per al Govern de Jaume Matas, acabar amb l'aïllament volia dir passar de 16 a 24 milions de passatgers. L'ambient era d'eufòria i de grans expectatives econòmiques, un nou motor de tot el creixement que va venir després. En aquells anys de despropòsits, la veu irònica de Matías Vallés deia coses com: *"Nunca creí que en la modesta Mallorca cabía una obra tan grande"* o *"Estas cosas sólo ocurren cada 30 años y se deberían contar al cabo de 30 años"*.

**Palma
comença el
mil·leni en un
món
completament
globalitzat**

*Tony Blair, George W. Bush i José María Aznar, el conegut com a "trío de las Azores".
Font: lasexta.com*

L'inici del nou mil·lenni l'1 de gener del 2001, va ser una mica descafeïnat perquè el rellotge de Cort, en «Figuera», no va tocar bé les campanades. Així i tot, les expectatives eren altes a Palma i arreu del món. Es varen publicar una quantitat enorme de llibres, documentals, pel·lícules, articles, i debats, etc., per esbrinar com seria el segle XXI. El batle Fageda feia poc que havia iniciat la seva tercera legislatura i també va protagonitzar alguns actes

entorn aquesta fita. El Batle de Bilbao **Josu Ortondo** del PNV, en un col·loqui moderat pel mateix Fageda, va dir que l'obligació de les ciutats del segle XXI era fer una reflexió i una planificació estratègica de com encarar el futur. Com sabem, ni Fageda, les batllesses i els batles que el seguirien fins avui, han tengut moltes dificultats per incorporar la planificació estratègica i operativa al govern de la ciutat, partint d'una reflexió sobre les necessitats locals i les interdependències globals.

Està clar que a l'inici del nou mil·lenni hi havia ganes de canvi. Hi havia esperances en un nou model turístic i econòmic que havia de venir de la mà de l'ecotaxa del nou govern de progrés amb Antich al front. També amb iniciatives innovadores culturals com la proposta de Miquel Barceló per la Seu i la reforma completa del Teatre Principal. Aquesta atmosfera de ganes de canviar de rumb s'expressava també per l'acord municipal – pres per unanimitat – en contra del «macroport» del Molinar, i també s'aprovava una reforma integral de la Platja de Palma, quan Fageda encara era el batle.

Però ningú sabia en aquells moments que els plans que es feien a la nostra ciutat acabarien molt condicionats pels esdeveniments internacionals, fruit d'una globalització cada vegada més fluida com explicava en el llibre **“La modernitat líquida”** publicat l'any 2000, el filòsof **Zygmunt Bauman**.

L'atemptat de les torres bessones de Nova York va generar una crisi política i militar mundial que va tenir com a conseqüències directes una crisi econòmica que va durar pocs anys però que va tenir un impacte importat sobre l'economia de Mallorca i de Palma. Fruit d'aquell atemptat, Estats Units va iniciar una pressió mundial per atacar Iraq, a qui assenyalaven com els causants. Els ciutadans de Palma es varen activar en contra de la guerra d'Iraq, en la que tanta passió hi havia posat el nostre president Aznar, i tan penoses conseqüències dugué pel nostre país. Fins a 50.000 persones sortien als carrers de Palma, protestant perquè Espanya no participés en aquella guerra basada en

notícies «fake» sobre la perillositat de la carrera nuclear iraquiana.

Aquesta activa implicació d'Espanya va estar en el rerefons dels atemptats islamistes al metro de Madrid tres dies abans de les eleccions generals del 2004. Eleccions que -contra tot pronòstic- Zapatero va guanyar a Rajoy, per haver atribuït l'atemptat a ETA i amagar la implicació islamista. Fins i tot a Palma els vots de l'esquerra varen superar als de la dreta.

La sortida econòmica de la crisi causada per l'atemptat va ser relativament ràpida a causa del fort creixement de l'economia mundial impulsada per la construcció i venda desmesurada de cases degut a les hipoteques barates. El preu de les hipoteques va baixar molt a Espanya perquè a Alemanya i França estaven molt baixes; en canvi, el preu de l'habitatge va pujar un 177% en pocs anys. Al cab de poc temps començà a operar a Palma un mercat internacional immobiliari molt potent que deixaria a poc a poc a molts ciutadans sense poder de compra i afavoriria la gentrificació en molts barris. Pel que fa a les llicències d'obres, només a Palma es va passar dels 180 milions d'euros del 2003 als 507 milions del 2007. Com sabem, aquesta bombolla hipotecaria, estesa a tot arreu, va esclatar i va generar una crisi econòmica mundial que va deixar enfonsada un altre cop l'economia mundial i també la de Palma.

Simultàniament, un altre fenomen europeu transcendent que va tenir conseqüències directes sobre la vida quotidiana dels palmesans en els

principis del nou mil·lenni, va ser l'entrada dins l'Euro. La unificació de la moneda va fer pujar els preus d'una manera intensa. Un cafè que uns mesos abans valia 100 pessetes, passava a valer 1 euro.

Tampoc ningú es podia imaginar que l'ús creixent del mòbil donaria peu al naixement de les grans plataformes com Facebook en aquell 2001. Ningú sospitava que la creació de les xarxes socials per internet seria una revolució que acabaria essent un dels motius de preocupació més importants de la moderna democràcia. Palma veuria com en dos anys es duplicaven les antenes de telefonia mòbil i com també l'ús de les xarxes socials entraven en la vida quotidiana per quedar-se.

Alguns fenòmens globals emergents en el nou mil·lenni ja ens donaven una idea que el segle XXI seria el segle de les interdependències regionals i de la presència del context mundial dins la vida local. Palma entrava en el segle de la mà de la globalització total del planeta i molt més exposada a les crisis internacionals que continuarien amenaçant el futur de la ciutat.